

authorities lacked in order to solve the investigated problem. The Civil organizations for the help of children were the Ukrainian Red Cross and the branches of Friends of Children Company. Public organizations, together with government agencies, provided the following forms of overcoming child homelessness: taking children away from the street, placement of children in special institutions, patronage, weeks and months of child care. There were preventive measures, which included material assistance to children from suffering families, providing food products, keeping health-improving companies, etc. Perspective, in our opinion, may be research related to the assessment of the effectiveness of the measures taken to overcome child homelessness and neglect in the mentioned period.

Key words: *homeless children, neglect, experience of overcoming child homelessness, USSR, Europe, 1920-1930.*

УДК 378.091(477)«19/20»

Ірина Михайличенко

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-4394-3127

DOI 10.24139/2312-5993/2018.09/145-156

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (СЕРЕДИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У представлений публікації висвітлено розвиток вищої педагогічної освіти в Україні на межі ХХ–ХХІ століть. Проведено огляд останніх досліджень з окресленої проблематики. Здійснено ретроспективний аналіз передумов розвитку вищої педагогічної освіти в Україні. Виокремлено глобальні та локальні тенденції розвитку вищої освіти в Україні та світі. Наведено провідні чинники, що впливають на розвиток освіти України на сучасному етапі. Проаналізовано етапи розвитку вищої педагогічної освіти в Україні, зокрема: відновлення, проміжний, становлення, євроінтеграційний.

Ключові слова: *педагогічна освіта, вища освіта, глобальні тенденції, чинники розвитку, етапи, глобалізація, академічна мобільність.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток Української держави продукує низку позитивних перетворень у різних сферах життєдіяльності, що вимагає від громадян не лише нового бачення та особистісного ставлення до цих процесів, а й гнучкості та адаптивності до зазначених якісних змін. Адже розвиток України значною мірою залежить від інноваційного потенціалу суспільства, уміння швидко орієнтуватися в інформаційних потоках, приймати нестандартні рішення, нести відповідальність за їх наслідки. Однією з ключових сфер трансформації кожного громадянина і держави в цілому є сфера освіти. Як зазначає В. Огнев'юк: «Для того, щоб упевнено стати поряд із провідними націями світу й посісти гідне місце у світовому співтоваристві, Україна за допомогою своєї системи освіти має не тільки готувати кваліфікованих фахівців, але й формувати соціально-зрілих, відповідальних, культурних, духовно зрілих громадян країни» (Огнев'юк, 2003).

За останні десятиліття українська вища освіта загалом та педагогічна зокрема зазнала складних трансформаційних процесів, пов'язаних із реформуванням усіх напрямів педагогічної діяльності в закладах вищої освіти. У світлі цих перетворень виникла нагальна потреба прослідкувати та проаналізувати весь шлях цих трансформацій для використання набутого досвіду на сучасному етапі.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчаючи питання розвитку вищої педагогічної освіти в Україні, було проаналізовано як історико-педагогічну літературу, так і наукові публікації пошукового характеру.

Серед сучасних досліджень з означеної проблематики заслуговують на увагу наступні: В. Курило, яка в науковій розвідці «Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у ХХ столітті» розкриває специфіку надання освітніх послуг у досліджуваному регіоні; Г. Кловак у публікації «Гене́за підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (кінець ХІХ – ХХ ст.)» обґрунтовує сутність дослідницької педагогічної діяльності, розкриває процес становлення та розвитку дослідницької діяльності як складової роботи педагога на різних її етапах; О. Глузман у праці «Тенденции развития университетского педагогического образования в Украине» розкриває історичні передумови становлення університетської педагогічної освіти у світовому та національному контексті; І. Важинський у праці «Становлення і розвиток педагогічної освіти в Центральній та Східній Україні (1802–1866 рр.)» здійснює науковий аналіз та теоретичне обґрунтування цілісного процесу становлення та розвитку педагогічної освіти в Центральній та Східній Україні тощо. Сучасному етапу розвитку вітчизняної освіти присвячена праця С. Клепка «Модернізаційні процеси в сучасній освіті», де науковець акцентує увагу на актуальних проблемах освіти й освітньої політики, визначає оптимальний шлях розвитку системи освіти України в європейському контексті. Отже, питання розвитку вищої педагогічної освіти отримало широке висвітлення у працях сучасних українських учених. Проте, аспект вивчення тенденцій та чинників цього процесу не дістав належного висвітлення, що вимагає ґрунтовного теоретичного дослідження для становлення історичних передумов та етапів розвитку ланки вищої педагогічної освіти України.

Мета статті – виокремити та проаналізувати тенденції розвитку вищої педагогічної освіти України в середині ХХ – на початку ХХІ століть.

Методи дослідження. У процесі розробки досліджуваного питання було використано комплекс загальнонаукових методів: аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, класифікація, які забезпечили можливість узагальнення провідних ідей та наукових підходів щодо розвитку вищої освіти в Україні, що становлять теоретико-методологічну основу досліджуваної проблеми; ретроспективний аналіз, що дав змогу виявити

чинники розвитку, визначити й обґрунтувати етапи розвитку вищої педагогічної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розвиток вищої освіти в Україні відбувався на тлі зміни історичних, політичних, соціальних та економічних умов. Аналіз історичних документів, законодавчих актів щодо освітньої політики України та досліджень проблеми розвитку вищої педагогічної освіти вітчизняними науковцями дозволив виокремити основні передумови розвитку вищої педагогічної освіти в Україні в середині ХХ – на початку ХХІ століть.

Як свідчать історичні джерела (Лузан, 2010), першими університетами на теренах України були Харківський (1805 р.), Київський (1834 р.), Одеський (1865 р.). Організація навчального процесу в зазначених закладах освіти була майже такою, як і в західноєвропейських університетах, однак, на відміну від останніх, у цих університетах не було богословських факультетів. За кваліфікацією проводилася підготовка чиновників, юристів, працівників освіти.

Наступним кроком у розвитку вищої педагогічної освіти стало створення в Україні технічних, медичних, педагогічних та інших спеціалізованих закладів вищої освіти. Так, у 1850–1880 роках відкриваються інститути: Ніжинський історико-філологічний, Глухівський учительський та інші.

У період 1917–1920 років українська Центральна Рада розпочала реформування вищої освіти з відкриття українських кафедр у ЗВО на всій території України. Відсутність або мала численність кваліфікованих робітників із вищою технічною освітою привело до того, що влада постановила створити ЗВО, які б інтегрували в себе науку і виробництво. На початку 20-х років в Україні з'явилися й інші заклади вищої освіти нового типу – інститути народної освіти, які готували фахівців із професійної освіти та виховання. Радянська влада зробила досить багато для становлення і розвитку освіти та науки України. Таким чином, у державі значно зросла кількість закладів вищої освіти.

Велика Вітчизняна війна 1941–1944 рр. та німецька окупація на декілька років зупинили розвиток вищої педагогічної освіти в Україні. Усі ЗВО були евакуйовані в східні райони СРСР і тільки наприкінці 1943 року заклади освіти почали повертати до рідних міст. Таким чином, почався післявоєнний період і новий виток у розвитку вищої педагогічної освіти в Україні (Передерій, 2009).

До середини 90-х років ХХ ст. майже не було спроб дослідників узагальнити досягнення української педагогіки, адже вважалося, що на той час існувала єдина радянська педагогічна наука. Сьогодні в українській педагогіці відбувається перегляд усталених уявлень, трансформація методологічних засад, пошук нових концепцій. Безперечним є те, що такі періоди розвитку викликають особливий інтерес істориків науки.

Про це свідчать роботи науковців, які зробили значний внесок у дослідження окремих історичних аспектів розвитку української педагогіки, а саме: здійснили реконструкцію біографій та аналіз творчого доробку видатних українських учених-педагогів, дослідили історичний розвиток тих чи інших понять, ідей, проблем, теорій, визначили історичні етапи становлення педагогіки в Україні (О. Сухомлинська); відтворили історію наукових закладів і науково-педагогічних шкіл (В. Курило, В. Лозова, І. Прокопенко, І. Сіра, Б. Ступарик, М. Ярмаченко та ін.); здійснили порівняльний аналіз розвитку вітчизняної педагогічної науки в загальноєвропейському контексті (А. Сбруєва) тощо.

Сучасний етап розвитку вищої педагогічної освіти в Україні характеризується орієнтацією змістового та організаційного компонентів на європейські стандарти. Україна ввійшла до Європейського освітнього простору і траєкторія подальшого розвитку вищої освіти визначається європейськими та загальносвітовими тенденціями.

Поняття «тенденція» тлумачиться як (від лат. *tendo* – направляю, прагну) – можливість тих чи інших подій розвиватися в заданому напрямі (Велика радянська енциклопедія). Академічний тлумачний словник української мови визначає «тенденцію» як напрям розвитку чого-небудь (Академічний тлумачний словник української мови). Отже, можемо констатувати, що тенденція розвитку освіти – це напрям розвитку освітніх процесів під впливом певних зовнішніх та внутрішніх чинників. Академік В. Кремень робить наголос: «... освіта в XXI столітті – це далеко не лише надання знань і виховання особистості. Освіта в добу глобалізації та високих технологій – це фактор соціальної стабільності, економічного добробуту країни, її конкурентоспроможності та національної безпеки» (Кремень, 2003).

Констатуючи, що освітня система будь-якої країни не може існувати відокремлено і, безперечно, існує й розвивається в межах глобального освітнього простору, на розвиток сучасної української освіти впливають глобальні тенденції, до яких відносимо:

- прискорення темпів розвитку суспільства і як наслідок – необхідність підготовки до життя в умовах, що швидко змінюються;
- перехід до інформаційного суспільства, суспільства знань, значне розширення масштабів міжкультурної взаємодії, у зв'язку з чим особливу важливість набувають фактори комунікабельності й толерантності;
- масове прагнення до здобуття вищої освіти;
- демократизація суспільства, розширення можливостей політичного й соціального вибору, що викликає необхідність підвищення рівня готовності громадян до такого вибору;
- динамічний розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої й малокваліфікованої праці, глибокі структурні

зміни у сфері зайнятості, що визначають постійну потребу в підвищенні професійної кваліфікації й перепідготовки працівників (Байденко, 2010).

На розвиток системи вищої освіти впливають також такі чинники, які можна вважати глобальними (Кремінь, 2003):

- глобалізація соціально-економічних процесів і пов'язана з нею інтернаціоналізація ринку освітніх послуг;
- розвиток інноваційних освітніх технологій;
- лібералізація адміністративного управління освітою з боку держави;
- дефіцит державних ресурсів, необхідних для підтримки й розвитку системи вищої освіти.

Виділені тенденції світового розвитку визначають взаємопов'язані тенденції у сфері вищої освіти: підвищення освітнього рівня населення; інтернаціоналізацію вищої освіти; активний розвиток самоуправління ЗВО – їх автономію.

Означені тенденції, у свою чергу, задають основні вектори державної політики у сфері вищої освіти: підвищення доступності освіти; забезпечення якості освіти; підвищення фінансової ефективності в секторі вищої освіти.

Переважає більшість дослідників до основних тенденцій розвитку вищої освіти відносять глобалізацію, інтеграцію, інтернаціоналізацію, демократизацію, неперервність, гуманізацію, гуманітаризацію, навчання впродовж життя, відкритість освіти, автономізацію освіти.

Глобалізація сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій спричинила формування глобального міжнародного освітнього середовища, яке відкриває шлях до інтеграції освітніх систем різних країн, формування єдиного ринку освітніх програм у світовому освітньому просторі.

Інтернаціоналізація освіти – це різноманітні заходи і програми, які впроваджують університети та уряди у відповідь на глобалізацію. Інтернаціоналізація освіти означає вільний академічний обмін викладачами і студентами між вишами різних країн, а також створення єдиних спеціальних навчальних програм.

На думку М. Головань, інтернаціоналізація в галузі вищої освіти веде до інтеграції окремих вишів і освітніх систем, а глобалізація, у свою чергу, – до їхньої конкуренції. Усі ці тенденції та закономірності мають властивість до взаємозв'язку та взаємопроникнення (Головань, 2011).

Звертаючись до власне вітчизняних реалій, можемо прослідкувати такі тенденції:

– демографічні – число студентів за останні двадцять років в Україні знизилася майже вдвічі, а штат учителів залишився майже сталим. Ця ситуація говорить про неефективне використання коштів, які витрачаються на утримання надлишкового штату та надлишкових площ, що можуть бути витраченими, наприклад, на збільшення зарплат викладачам з одночасним скороченням їх штату. Адже, порівняно з країнами

Європейського Союзу кількість ЗВО залишається великою. Тому, як зазначає В. Луговий: «Якими болісними не були би процеси консолідації й укрупнення ВНЗ, але без цього не обійтись» (Луговий, 2009).

– економічні – в Україні досі домінує державне фінансування освіти. Унаслідок фінансово-економічної кризи у 2009 р. загальний обсяг видатків зведеного бюджету знизився, а видатки на освіту та вищу освіту зросли. Це говорить про спроби Уряду України здійснювати належне фінансування освітянської діяльності відповідно до взятих зобов'язань, на пріоритетних принципах;

– академічні – збільшується академічна мобільність студентів у межах європейських освітніх програм. Водночас українські заклади вищої освіти створюють більш привабливий освітній простір для іноземних громадян, що сприяло значному збільшенню контингенту іноземних студентів.

Серед інших глобальних тенденцій, які формують український освітній простір можемо назвати такі:

- міжнародну мобільність студентів;
- зміну характеру викладання, навчання й освітніх програм;
- зростання значення забезпечення якості освіти, підзвітності й кваліфікаційних структур;
- зміна фінансування вищої освіти і посилення дискусії на тему «суспільне благо – особисте благо»;
- зростання кількості приватних закладів вищої освіти, які пропонують свої послуги студентам, які не задовольняють вимогам державних закладів освіти; розповсюдження інформаційних і комунікаційних технологій;
- тенденції пов'язані з демографічними змінами – контингент студентів стане більш різноманітним з більшою кількістю іноземних студентів, студентів старших вікових груп, з неповним навчальним днем;
- тенденції пов'язані з наслідками економічної кризи – вищі навчальні заклади стикаються з суттєвим зменшенням державного фінансування (Головань, 2011).

На основі аналізу глобальних змін, які формують український освітній простір, констатуємо, що усвідомлення й урахування названих тенденцій дозволить прискорити розвиток вітчизняної вищої педагогічної освіти, сприятиме посиленню її позитивного впливу на вдосконалення системи освіти (Адаменко та Курило, 2012). Цієї ж думки дотримуються М. Євтух та І. Волощук: «Ні в кого не викликає сумніву теза, що тільки завдяки якісній підготовці фахівців можна забезпечити інноваційний розвиток, уникнути економічного колапсу, а отже, зберегти державну незалежність України» (Євтух та Волощук, 2008).

Спираючись на дослідження та історико-педагогічні джерела, у контексті нашої роботи було зроблено спробу виокремити етапи розвитку вітчизняної вищої педагогічної освіти в середині ХХ – на початку ХХІ століть.

Зокрема: етап відновлення – (50–60-ті рр. ХХ ст.); проміжний етап – (70–80-ті роки ХХ ст.); етап становлення – (90-ті роки ХХ ст.); євроінтеграційний етап – (2000 – донині). У ході історико-педагогічного опису ми врахували комплекс чинників, що впливали на розвиток вищої освіти в Україні на кожному етапі, зокрема було виокремлено соціально-економічний, ідеологічний та організаційно-педагогічний чинники.

Таблиця 1

**Етапи розвитку вищої педагогічної освіти в Україні
в середині ХХ – на початку ХХІ століть**

Етапи	Чинники		
	Соціально-економічний	Ідеологічний	Організаційно-педагогічний
Етап відновлення (50–60-ті рр. ХХ ст.)	- відновлення та розбудова країни в післявоєнний період; - нагальна потреба фахівців з вищою освітою	- сприяння поширенню освіти серед населення як засобу пропагування «радянського» способу життя; - постанова про розвиток заочної освіти для молоді без відриву від виробництва	- організація заочної форми навчання; - укрупнення спеціальностей, розширення профілю фахівців
Етап проміжний (70–80-ті роки ХХ ст.)	- підсумковий період розвитку української вищої освіти в складі радянської держави; - населення України все більше цінує вищу освіту	- створюються передумови для принципів змін у вищій освіті України, які відбудуться в наступний період	- екстенсивний шлях розвитку вищої освіти – збільшення кількості науковців, кількості досліджень, що створювало умови для накопичення та узагальнення наукової інформації
Етап становлення (90-ті роки ХХ ст.)	- проголошення незалежності України; - економічна криза	- відродження патріотичного та національного компоненту освіти; - прийнято низку документів, спрямованих на подальший розвиток системи вищої освіти	- відроджуються кращі надбання та досвід систем Радянської вищої освіти та впроваджуються досягнення країн Європи
Етап – євроінтеграційний (2000 – донині)	- приєднання України до Болонського процесу	- розробка нових стратегій та методів навчання	- інтеграція української системи вищої освіти в загальноєвропейському просторі

Отже, розглянемо більш детально специфіку розвитку вищої педагогічної освіти в Україні на кожному з визначених етапів.

Етап відновлення – (50–60-ті рр. ХХ ст.). У післявоєнний період в Україні виникла потреба у збільшенні кількості фахівців з вищою освітою з метою відновлення зруйнованої країни. Однак, за браком коштів, у 1946 році була прийнята постанова про розвиток заочної освіти для молоді. Запропонована форма навчання надавала можливість здобути спеціальність без відриву від виробництва. Таким чином, на основі зазначеної постанови у вишах Української Республіки почали працювати заочні відділення.

Поділяємо думку А. Король про те, що розвиток вищої освіти на той час спрямовувався партійними постановами і завданнями, визначеними з орієнтацією на партію та сформульованими керівниками педагогічної науки України (Король, 2016).

Однак, недостатня увага приділялася вирішенню проблеми змісту освіти. У зазначений період в Україні формується група видатних науковців, увага яких зосереджується на дидактичних проблемах, що обумовлює поглиблення відповідних наукових пошуків та створення більш ґрунтовних дидактичних досліджень. У зазначеній групі видатних науковців виокремлюють імена А. Алексюк, В. Онищук, В. Сухомлинського. Головні надбання того часу – накопичення емпіричного матеріалу щодо вивчення засобів і методів навчання, форм навчальної роботи, використання ТЗН, політехнічного та програмованого навчання.

Проміжний етап – (70–80-ті роки ХХ ст.). Характерною рисою цього етапу був екстенсивний шлях розвитку вищої освіти – збільшення кількості науковців, кількості досліджень, що створювало умови для накопичення й узагальнення наукової інформації. У другій половині 80-х років ХХ ст. населення України стало більше цінувати вищу освіту, ця тенденція продовжується і нині. Таким чином, проміжний етап став заключним, підсумковим етапом розвитку української вищої освіти у складі радянської держави. Саме в 70–80-ті роки виникли передумови для розвитку принципів змін у вищій освіті України, що відносять до наступного періоду.

Етап становлення – (90-ті роки ХХ ст.). Цей етап розвитку вищої освіти України почався після проголошення її незалежності. У зазначений період у державі відроджуються кращі надбання та досвід систем Радянської вищої освіти, а також активно впроваджуються досягнення країн Європи. У 90-ті роки ХХ ст. в Україні було прийнято низку документів, спрямованих на подальший розвиток системи вищої освіти. Це Державна національна програма «Освіта Україна XXI століття» (1992 р.), Закон України «Про освіту» (1993 р.).

Не випадково, що в окреслений період науковці розглядають такі актуальні проблеми, як конструювання та інтеграцію змісту навчання, опрацювання різнорівневих навчальних програм і навчальних модулів, розробка

стандартів вищої педагогічної освіти тощо. Таким чином, значно зростає увага педагогів-науковців і практиків до вивчення проблем змісту освіти.

Так, зазначений етап знаменує початок формування нової парадигми, орієнтованої не на знання, уміння та навички, а на розвиток особистості на основі знань, умінь та навичок. У 90-ті роки відбувається відмова від єдиної та одноманітної моделі навчання та формуються єдині методологічні засади нової парадигми освітнього процесу:

- орієнтація навчання на розвиток особистості;
- рівнева та профільна диференціація;
- демократичність та гуманістичність освіти;
- цілісне психолого-педагогічне проектування навчального процесу, освітнього середовища;
- технологічність, варіативність;
- орієнтація змісту освіти на загальнолюдські та національні цінності, полікультурність.

Євроінтеграційний етап – (2000 – донині). Найвизначнішою віхою цього етапу було приєднання України у 2005 році до Болонського процесу, що призвело до інтеграції української системи вищої освіти в загальноєвропейську. Повністю цей процес мав завершитися до 2010 року. Однак цього повною мірою не сталося з декількох причин, зокрема: не досить активно є академічна мобільність студентів і викладачів; на недостатньому рівні знаходиться автономія вишів; відбулося зменшення кількості аудиторних годин і збільшення їх кількості на самостійне опрацювання матеріалу тощо. Проте, завершено перехід на двоциклічне навчання (бакалавр, магістр), запроваджено академічну свободу студентів щодо вибору спеціальності навчання в магістратурі. Ми погоджуємося з думкою В. Андрущенка, що «... освіта має формувати людину як патріота і громадянина. Повага до народів світу стає осмисленою цінністю лише тоді, коли спирається на повагу до власного народу, власної культури, історичної традиції, батьківських духовних цінностей мови» (Андрущенко, 2001).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, сучасна вища педагогічна освіта України пройшла довгий шлях становлення та розвитку. Як свідчать історичні джерела, провідною тенденцією на всіх етапах її розвитку була практична спрямованість та високі академічні стандарти викладання. Серед визначальних тенденцій, які формують простір сучасної української вищої педагогічної освіти, виокремлюємо демографічну, економічну та академічну. Соціальні зміни, що відбулися на зламі ХХ – ХХІ століть, призвели до значної трансформації освітньої сфери: підвищення ролі освіти, розвиток суспільного й особистого усвідомлення освіти як цінності; формування і стійке функціонування та розвиток освіти як системи; удосконалення змісту, технологій та засобів навчально-пізнавальної діяльності. Сучасний етап розвитку вітчизняної вищої освіти характеризується

орієнтацією на європейські та загальносвітові тенденції розвитку, серед яких міжнародна мобільність студентів, зростання кількості приватних закладів вищої освіти, контингент студентів з більшою кількістю іноземних студентів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми й передбачає здійснення наступних кроків, спрямованих на вивчення особливостей функціонування регіональних і національних систем вищої педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаменко, О., Курило В. (2012). Особливості і тенденції розвитку педагогічної науки в Україні в другій половині ХХ століття. *Рідна школа*, 4-5, 39-43 (Adameko, O., Kurylo, V. (2012). The features and trends of the development of pedagogical science in Ukraine in the second half of the XXth century. *Native school*, 4-5, 39-43).

2. Академічний тлумачний словник української мови. Режим доступу: <http://sum.in.ua/> (*Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language*. Retrieved from: <http://sum.in.ua/>).

3. Андрущенко, В. П. (2001). Вийти за межі моделі «Розвитку навздогін». *Віче*, 10, 78-90 (Andrushchenko, V. P. (2001). Go beyond the model of “Development of the approach”. *Viche*, 10, 78-90).

4. Велика радянська енциклопедія. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F> (*Great Soviet Encyclopedia*. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F>).

5. Головань, М. (2011). Проблеми сучасної педагогічної освіти. *Серія: педагогіка і психологія. Збірник статей*, 31, 203-211 (Holovan, M. (2011). Problems of modern pedagogical education. *Series: pedagogy and psychology. Collection of articles*, 31, 203-211).

6. Євтух, М. В., Волощук, І. С. (2008). Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства. *Педагогіка і психологія: Вісник Академії педагогічних наук України*, 1 (58), 70-74 (Evtukh, M., Voloshchuk, I. (2008). Ensuring the quality of higher education – an important condition for the innovative development of the state and society. *Pedagogics and Psychology: Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 1 (58), 70-74).

7. Козлова, О. Г., Кочубей, Н. В. (2010). Вища освіта України та Болонський процес: академічна мобільність. *Суми: Університетська книга* (Kozlova, O., Kochubei, N. (2010). *Higher education of Ukraine and Bologna process: academic mobility*. Sumy: University book).

8. Король, А. (2016). Вища освіта України: етапи розвитку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 1 (52), 97 (Korol, A. (2016). The higher education in Ukraine: the stages of development. *Scientific bulletin of the Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi, Pedagogical sciences*, 1 (52), 97).

9. Кремень, В. Г. (2003). *Освіта і наука України: шляхом модернізації (факти, роздуми, перспективи)*. К.: Грамота (Kremin, V. (2003). *Education and science of Ukraine: the way of modernization (facts, reflections, perspectives)*. K.: Gramota).

10. Луговий, В. І. (2009). Реалізація принципів і пріоритетів Болонського процесу у вищій школі України: час дискусій і час дій. *Педагогіка і психологія: Вісник Академії педагогічних наук України*, 1 (62), 5-17 (Luhovyi, V. (2009). Realization of the principles and

priorities of the Bologna process in the higher school of Ukraine: the time of discussions and the time of action. *Pedagogics and Psychology: Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 1 (62), 5-17).

11. Лузан, П. Г., Васюк, О. В. (2010). *Історія педагогіки та освіти*. К.: ДАКККіМ (Luzan, P., Vasiuk O. (2010). *History of pedagogy and education*. K.: DAKKKiM).

12. Огнев'юк, В. О. (2003). *Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку* (автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03). Київ (Ohneviuk, V. O. (2003). *Education in the system of values of sustainable human development* (DSc thesis abstract). Kyiv).

13. *Основные тенденции развития высшего образования: глобальные и болонские изменения*. (2010). М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов (*The main tendencies of the development of higher education: global and Bologna changes*. (2010). M.: Research Center for Quality Problems of Specialist Training)

14. Передерій, І. Г. (2009). *Розбудова національної системи освіти в Україні за доби Центральної Ради: історичний аспект*. Полтава: Видво ПолтНТУ (Perederii, I. (2009). *The development of the national education system in Ukraine in the era of the Central Rada: the historical aspect*. Poltava: PoltNTU).

15. Сбруєва, А. А. (1999). *Порівняльна педагогіка*. Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПУ (Sbruieva, A. (1999). *Comparative Pedagogy*. Sumy: Editorial and Publishing Department of the SDPU).

16. Туркот, Т. І. *Зародження і розвиток вищої школи в Україні*. Режим доступу: <http://wesudents.com.ua/glavy/50446-zarodjennearozvitok-vischo-shkoli-v-ukran.html> (Turkot, T. *The origin and development of higher education in Ukraine*. Retrieved from: <http://wesudents.com.ua/glavy/50446-zarodjennearozvitok-vischo-shkoli-v-ukran.html>)

РЕЗЮМЕ

Михайличенко Ирина. Тенденции развития высшего педагогического образования в Украине (середина XX – начало XXI столетия).

Публикация посвящена рассмотрению вопроса развития высшего педагогического образования в Украине на рубеже XX–XXI веков. Проведен обзор последних исследований названной проблемы. Осуществлен ретроспективный анализ предпосылок развития высшего педагогического образования в Украине. Определены глобальные и локальные тенденции развития высшего образования в Украине и мире. Приведены ведущие факторы, влияющие на развитие образования Украины на современном этапе. Выделены и охарактеризованы этапы развития высшего педагогического образования в Украине, в частности: восстановление, промежуточный, становления, евроинтеграционный.

Ключевые слова: педагогическое образование, высшее образование, глобальные тенденции, факторы развития, этапы, глобализация, академическая мобильность.

SUMMARY

Mykhailychenko Iryna. Tendencies of higher pedagogical education development in Ukraine (middle of the XX – beginning of the XXI century).

The article is devoted to the consideration of the issue of development of higher pedagogical education in Ukraine at the turn of the XX–XXI centuries. A review of recent studies of the problem is made. A retrospective analysis of the prerequisites for the development of higher pedagogical education in Ukraine is conducted. The global and local trends in the development of higher education in Ukraine and in the world are outlined. The

leading factors affecting development of Ukrainian education at the present stage are presented. The stages of development of higher pedagogical education in Ukraine, in particular: restoration, intermediate, formation, European integration, are characterized.

Modern higher pedagogical education in Ukraine has gone a long way of becoming and developing. According to historical sources, the main trend at all stages of its development was practical orientation and high academic standards of teaching. The social changes that took place at the turn of the twentieth and twenty-first centuries led to a significant transformation of the educational sphere: the role of education, development of social and personal awareness of education as a value; formation and sustainable functioning and development of education as a system; improvement of content, technologies and means of educational and cognitive activity. The current stage of development of domestic higher education is characterized by an orientation towards European and world development trends, including international student mobility, the growth of the number of private higher education institutions, and the contingent of students is more diverse with a larger number of foreign students.

At the current stage of development of the Ukrainian state, a number of positive changes are taking place in many areas, which requires citizens to have a new vision, personal attitude to these processes, flexibility and adaptability. After all, Ukraine's development depends to a large extent on the innovative potential of society, the ability to quickly navigate information flows, to make non-standard decisions, to bear responsibility for their consequences. One of the key areas of transformation of society and state is the sphere of education.

In recent decades, Ukrainian higher education in general and pedagogical in particular, have undergone complex transformational processes related to the reforming of all levels of pedagogical activity that takes place in institutions of higher education. In the light of this, there is an urgent need to follow and analyze the whole path of these transformations in order to utilize the experience gained at the present stage.

Key words: *pedagogical education, higher education, global trends, factors of development, stages, globalization, academic mobility.*

УДК 37.01:57(477)

Ніна Новикова

Комунальний заклад Львівської обласної
ради «Львівський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»

ORCID ID 0000-0002-4284-2332

DOI 10.24139/2312-5993/2018.09/156-175

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ШКІЛЬНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Окреслено необхідність упровадження нової парадигми освітньо-педагогічної діяльності в Україні. Розглянуто методологію дослідження шкільної біологічної освіти в аспекті орієнтирів європейського напрямку освітнього розвитку, зокрема використання синергетики, системно-структурного та холістичного підходів. Розкрито сутність рівнів наукового знання; запропоновано холістичну модель шкільної біологічної освіти як основи для її періодизації в Україні впродовж XX – початку XXI століття.

Ключові слова: *шкільна біологічна освіта, періодизація, методологія, синергетика, системність, холістичний підхід.*